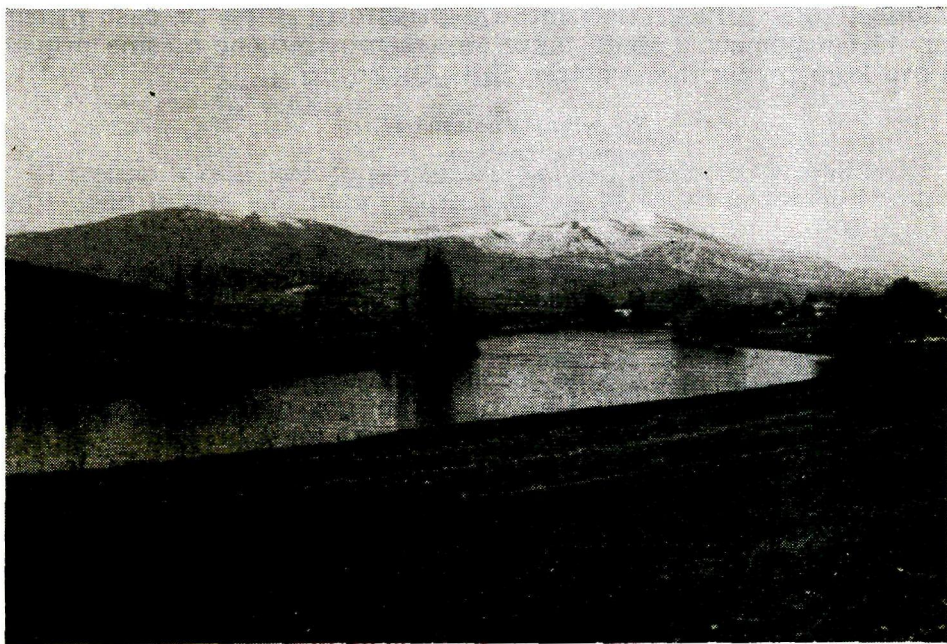

MAJA BOŠKOVIĆ-STULLI

NARODNE PJESME SINJSKE KRAJINE
O OSLOBODILAČKOJ BORBI 1941—1945.

UVODNA RIJEČ

Cetinska i uža Sinjska krajina bila je područje na kojemu su intenzivno i nastajale i preuzimale se i modificirale se i predavale dru-

Tok Cetine blizu Hana sa Svilajom u pozadini
Foto: J. Milićević, 1966. (Institut za narodnu umjetnost)

gima narodne pjesme naše narodnooslobodilačke borbe. To je kraj razvijenih i živo sačuvanih tradicija klasične narodne pjesme, a ujedno je to ustanički kraj koji je kroz sve četiri godine borbe bio sudionik

i okupacijskih patnji i junačkog otpora; napokon, dalmatinske jedinice sa svojim brojnim borcima baš iz cetinskog odnosno sinjskoga područja prokrstarile su gotovo cijelu našu zemlju, proživljujući sva stradanja i okršaje i dolazeći u bliske kontakte s borcima i narodom različitih krajeva — pa su sve te okolnosti poticale život i širenje partizanske narodne pjesme u Sinjskoj krajini.

Sinjska krajina sa svojim razvijenim epskim tradicijama pozna sve do danas i onaj tip narodnih pjesnika koji su na razmeđu među usmenom i pisanom književnošću — pišući rimovane deseteračke pjesničke kronike o aktualnim zbivanjima svoga vremena, pjesme koje se šire pretežno u pisanom obliku, ali se pjevaju i uz gusle, nastavljajući kačićevsku tradiciju. Takav je narodni pjesnik Nikola Sikirica iz Jabuke, istaknut učesnik NOB-a, koji je opjevao mnoge značajne epizode iz oslobodilačke borbe, prvenstveno u svome kraju, i objavio ih u zbirci *Ratne pjesme*.¹

No mi ćemo se zadržati na onim pjesmama koje pripadaju izrazitoj usmenoj tradiciji.

Nekoliko narodnih pjesama o oslobodilačkoj borbi u Sinjskoj krajini prekoračilo je granice svoga užeg zavičaja i ušlo u opće poznati fond narodnih pjesama tog vremena. Među njima je, npr., pjesma *Oj, Jabuko*, koje varijantu nalazimo i u Dizdarevoj zbirci (v. našu pjesmu br. 15 i napomenu). Među takve šire rasprostranjene pjesme pripada i ova koju prenosimo iz zbirke Saita Orahovca:

Po selima Kamešnice
popališe kolibice.
Sve od Blata pa do Hana
razorena rodna strana.
Opljačkaše naša blaga,
popališe sela draga.
O, sve pokla ološ zao,
potomak mu ne ostao!²

Najpoznatija je i ujedno jedna od najuspjelijih pjesama o narodnoslobodilačkoj borbi u Sinjskoj krajini ona o akciji na Čilašu, poznata pod naslovom *Poletilo jato vrana* (naš tekst br. 2).

Sažeta, sva u događanju, sarkastična i prkosna, pjesma je dala trajnost i širok opći smisao jednoj lokalnoj partizanskoj akciji iz godine 1942; sa svojih šest završnih prkosno podrugljivih stihova iskazala je značaj i gorčinu onoga narodnoga gnjeva koji je slomio ne samo talijansku kolonu na Čilašu nego i okupatorsku silu u cijeloj našoj zemlji. A ujedno je izrekla i onaj karakterističan odgovor Dalmacije na pokušaje osvajanja te pokrajine.

Pjesma *Poletilo jato vrana* odnosi se na akciju koju je izvela Kamešnička partizanska grupa 3. siječnja 1942. na cesti Sinj—Livno

¹ Nikola Sikirica, *Ratne pjesme*, Split 1961.

² Orahovac, str. 40. (Urednik zbirke, na žalost, ne spominje odakle je uzeo tu pjesmu. Umjesto Kamešnice u tekstu se zabunom navodi Komešnica.) — Potpun naslov ove i ostalih skraćeno citiranih zbirki donosi se na str. 164—165.

na položaju zvanom Čilaš, pod vodstvom narodnog heroja Tadije Anušića, napavši ondje kolonu talijanskih kamiona. U toj je akciji ubijen jedan talijanski pukovnik. Zarobljeno je deset talijanskih vojnika — koje su partizani zatim nahranili, održali im govor o karakteru narodnooslobodilačke borbe, pa se s njima i izljubili i pustili ih da se vrate.³ Kako kaže Ante Mamuzić, učesnik te akcije i kazivač jedne varijante te pjesme, »od oni grumen pure naše mi smo i' na'ranili i poslali u njiovu jedinicu«.

Ta je pjesma zabilježena u mnogo varijanata (navodimo ih među napomenama uz tu pjesmu). Varijante se među sobom razlikuju u manjim pojedinostima, ali ne bitno. U jednoj su varijanti na kraju ovi stihovi:

Nisu ovo Talijani
nego mladi partizani,
dobrovoljci odabrani,
sve Sinjani, Cetinjani,
koji teške borbe vode
da svoj narod oslobode.

(Rkp. Nazor)

U drugom tekstu interpolirani su stihovi:

Tko je tebe amo zvao
i tko ti je pravo dao?
Silom gaziš zemlju našu,
da vidimo toga pašu!

(Gizdić)

U trećem tekstu, koji je vjerojatno zapisan negdje izvan Dalmacije, izmijenjeno je ime lokaliteta a prema njemu je zatim podešena i nova rima:

Napred ide do Čiloša
gdje ga sreća čeka loša.

(Orahovac)

Nekoliko kazivača s kojima sam razgovarala tvrdili su da je ta pjesma nekoć bila mnogo dulja i da su je oni samo djelomice zapamtili. Ipak se pokazalo da je ta »djelomice« zapamćena pjesma, osim manjih odstupanja, svaki put uglavnom podjednaka te da je u toku prenošenja tradicije pjesma poprimila svoj veoma stabilan okvir. Lako je moguće da je pjesma u svome prvom početku bila zaista dulja i da je u razvučenoj formi, poput mnogih sličnih, opisivala sve pojedinosti izvršene partizanske akcije. Ali usmena tradicija nije podnosila takvu opširnu naraciju, pa je svela pjesmu na sažetu pregnantnu formu, sačuvavši samo najizražajnije pojedinosti, a time je ujedno i učinila tu pjesmu pravom narodnom, za razliku od drugih sličnih koje su se ubrzo zaboravile.

Kontradiktorne informacije o autoru te pjesme također su svjedočanstvo o tome u kolikoj je mjeri ona postala potpuno narodna, pa joj se pravi autor zaboravio, premda su još živi sudionici tog događaja.

³ Sibe Kvesić, Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi, Zagreb 1960, str. 235—237; vidi i: Drago Gizdić, Dalmacija 1942, Zagreb 1959, str. 11—13.

Prema podatku koji je objavio D. Gizdić pjesmu je spjevao narodni heroj Đuro Đapić iz Bitelića (poginuo u petoj ofenzivi). Međutim, po kazivanju Milice Stojić, rođ. Bulović rodom iz Bitelića, autor je bio pok. Đuro Bulović iz Bitelića (navod Ljube Simić uz njezin objavljeni zapis te pjesme). Prema informaciji pukovnika Uroša Dalbela, koji je to čuo od nekolicine bivših boraca u Sinju, pjesmu je »sklonio« Nikola Bulović-Gredski, također iz Bitelića. Meni je opet kazivala Luca Bašić u Otoku da su »ovu pismu sklonili« pokojni drugovi Frane i Ban Marnić zajedno s drugaricom Nevom Delić — što se pokazalo pogrešnim: drugarica Neva Delić (udata Modrić), koja sada živi u Zagrebu, rekla mi je da ona nije autor te pjesme.

Luca Bašić ipak je vjerno opisala kako je naučila pjesmu: »Doša je rukovodilac na našem terenu za omladinu drugarica Neva Delić — a ja sam ovdje bila rukovodilac omladine — i ona je poslije završenog sastanka kazala nama ovu pjesmu, i da je pjevamo kroz omladinu i kroz narod. I ta je pisma plamtela na terenu i kroz borbu.« A evo što mi je o njezinu širenju rekao alkarski vojvoda general Bruno Vuletić: »To se uz vatru pjevalo uveče u odredu. I prihvaćeno je bilo svuda, brzo se prenijelo i izvan Dalmacije. Naši borci koji su popunjavali druge jedinice, izvan Dalmacije, oni su prenijeli i tu pjesmu. Mi smo je u Crnoj Gori u II dalmatinskoj proleterskoj brigadi često znali zapjevati. Pjevali su je i u kulturnim grupama, na priredbama, u drugim jedinicama.«

Napokon, promotrimo li ovu pjesmu sa sasvim drugoga gledišta — njezinu ritmičku strukturu i upotrijebljene formule i rime, što je sve pridonijelo stvaranju ugodaja jetke pjesme rugalice, vidjet ćemo da je ona ta izražajna sredstva preuzela iz starije tradicije, srodne jednoj sadržajno potpuno drukčijoj šaljivoj pjesmi iz Otavica, na koju me upozorio prof. O. Delorko. Evo te pjesme:

Kreni koze uz branicu,
pa se svrati u mlinicu,
u mlinici mlinarica,
ime joj je Ivanica,
aršin duga, dva široka,
na njoj kapa kano oka,
nit je more konj poniti,
nit je more vol povući,
nego kola sa sto vola.
»Stu Galeša! Stu Rameša!
Nije proso ni šenica,
već divojka mlinarica!«
Puče kolo, cura pađe,
a volova trka stade.⁴

⁴ Olanko Delorko, Narodne pjesme iz okolice Drniša i Trogira. Rkp. INU 326, br. 45.

Kako da se ne primijete već gotovi modeli za formu stihova:

Stoj, fašista, kud si poša!
Nije ovo Venecija
nego naša Dalmacija.

Ili za stihove:

Mitraljeza cika stade,
kolonelo mrtav pade.

I neke druge pjesme što ih ovdje donosimo također su vezane uz poznate događaje iz vremena NOB-a u Sinjskoj krajini. Naša prva pjesma (*Podigla se četa Dalmacije*) govori o tragičnoj pogibiji grupe partizana koji su se uputili 11. kolovoza 1941. iz Splita prema planini Kamešnici, te na bespuću zalutali i ostali bez hrane i vode; u selu Košute naišli su na seosku ustašku miliciju, kojoj su zatim došle u pomoć ustaške i talijanske jedinice iz Sinja. Poslije teške i nejednake borbe, u kojoj je poginuo komandant, španjolski borac Mirko Kovačević-Lala, partizani su se pokušali izvući iz obruča, što je trinaestorici pošlo za rukom, ali su ustaše uhvatile 24 borca i odveli ih u zatvor u Sinj. Odlukom prijekog suda oni su 26. kolovoza osuđeni na smrt i strijeljani u Ruduši kraj Sinja.⁵⁾

Pjesma koja se u ovom zborniku objavljuje u radnji J. Bezića (pjesma br. 9) prikazuje partizanski napad na žandarmerijsku postaju na Panju 23. XII 1941.⁶⁾

Ostale pjesme što ih objavljujemo većinom su kratke, građene kao rimovani dvostihovi, koji su katkada samostalni, katkada se nižu u manje ili više povezane cjeline, a katkada su to male zaokružene balade (br. 8, 9, 11). Za te je pjesme karakteristično da znatnim dijelom pripadaju općem zajedničkom inventaru partizanskih narodnih pjesama a u isto su vrijeme i lokalne cetinske, prožete daškom svog zavičaja i vezane uz zbivanja narodnooslobodilačke borbe u domaćem kraju. Kada se, npr., u našem tekstu (br. 20) umjesto poznatog stiha »Partizani, pola roda moga«, kaže »Oj, Deseta, polu roda moga«, misleći na Cetinsku tj. Desetu dalmatinsku brigadu, onda je to izvorna partizanska narodna pjesma Sinjske krajine. Poseban pečat rodnoga kraja daje svim tim pjesmama njihovo stalno prisno oslovljavanje planina koje okružuju Sinjsku krajinu i koje su bile sklonište partizanâ — Kamešnice, Dinare, Vještića gore, Mosora, baš kao što se u pjesmama iz drugih krajeva spominju Kozara, Romanija ili Papuk.

Neki su dvostihovi takvi da mogu pripadati samo tom kraju. Takav je, npr., onaj znameniti dvostih »Kad Sinjani zapivaju rere« (br. 16), koji je nastao prema nekadašnjem »Kad Sinjani zapivaju rere,

⁵ Kvesić, o. c., str. 135—138 i 140—145. — U knjizi Sime Jurić, *Sinjska alka*, Zagreb 1965, str. 49, objavljena je slika strijeljanja splitskih prvoboraca.

⁶ v. Kvesić, o. c., str. 235. — Bezić govori opširnije o događaju na koji se odnosi ova pjesma a ujedno objavljuje njezin muzički zapis. (U Bezićevoj se radnji donosi i muzički zapis jedne varijante pjesme »Poletilo jato vrana«, kao i melodije tekstova br. 1 i 15 našeg izbora. Iz njegove se radnje razabiru i osnovne informacije o načinima pjevanja pjesama što ih u ovom izboru donosimo. Pjesme su najvećim dijelom građene na principu niza dvostihova što se pjevaju na različite načine, pretežno kao rere, vojkalice i na bas. Uz njih se susreću i guslarske pjesme.)

jedan piva a drugi se dere«. Bez sinjskoga živog podrugljivog duha i bez samog njihova načina pjevanja ta je pjesma nezamisliva. Evo što o njezinoj partizanskoj varijanti kaže bivši borac Ante Mamuzić: »Kad bi mi udarali negde na bunkere, tu su se ustaše utvrdile i Švabe, ali kad bi čuli da se piva neka druga pisma, kao što pivaju Splićani 'O Marjane, o Marjane', oni stoje u bunkeru i otpor daju, i to dobar otpor, ali kad čuju da su Sinjani zapivali rere, kaže 'biži, Švabo, napuštaj bunkere' — čim čuju reru sinjsku, bižu, odma' napuštaju bunkere, to glavom bez obzira bižu.«

S borbenim putevima domaćih dalmatinskih jedinica vezani su i stihovi o Dalmatincima u Lici (br. 17). Oni su nastali kada je Deveta dalmatinska divizija ljeti 1944. krenula u Liku i ondje vodila borbe s okupatorskom vojskom. Narod u Lici primio je s ljubavlju dalmatinske borce, a omladina im je pjevala pjesme, kao npr. ovu:

Oj, Deveta, jabuko i grožđe,
čuvaj Liku dokle šesta dođe.

(Riječ je o Devetoj dalmatinskoj diviziji i o Šestoj ličkoj.)⁷ Ti su se stihovi modificirali pod utjecajem kretanja drugih vojnih jedinica, ili zbog zaboravljanja fakata, pa se tako u našoj pjesmi br. 17 spominju Dvadeseta i Deveta, a u drugom inače jednakom dvostihu, koji mi je kazivala Luca Bašić, spominju se Deseta i Deveta (»Oj, Deseta, jabuko i grožđe...«). O našoj objavljenoj varijanti rekao je kazivač Mato Livaja: »Kad je Knin oslobođen, onda je Dvadeseta divizija ostavljena na osiguranje, a Deveta je išla na Mostar. To su žene odma' ispjevale.«

Radi ilustracije načina kako su nastajale pjesme spomenut ću neke koje nisu unesene u naš izbor jer im vrijednost nije osobita. Iva Dinarina »Bašuša«, rodom iz Udovičića a nastanjena u Glavicama, od koje objavljujemo nekoliko pjesama i pripovijedaka, pričala mi je, uz ostalo, kako je nosila borcima hranu na Vrdovo: »Mi bi išli na Vrdovo, di su bili borci partizani, tute je njima bila komanda, tute je njima bio logor, tute je njima bila bolnica i područje, i sve je nji'ovo tute bilo. Kad mi išli, znaš, tute priko planinâ, i ja bi' lipo prid njiman, te jadne žene za menon, a ja bi' in kazivala di bi god koja voda bila, 'vako da se napiju vode jadne umorne. I onda ja prid njiman lipo zapivaj:

Paveliću, majka ti gobava,
evo mene na Vrata dubova!

A jedna žena govori: E, živila ti, sad je sva muka s mene sašla«. (Vrata dubova su planinsko sedlo kod Vrdova).

Drugu pjesmu pripočila mi je Luca Bašić u Otoku:

»To smo spivali Luca Bašić, Ivan Banić i pok. Luka Jakić, poginuo je kao borac. Kad su se ove borbe vodile, onda mi omladina se sastali i 'ajmo sklonit našom Zuti komandantu jednu pismu'. Jedan zapivao:

⁷ Podaci su uzeti iz članka: Ante Eterović, Dalmatinci dobri ste vojnici... Slobodna Dalmacija, 4. X 1952, str. 5.

'Sidi Zuta, pije vina', a drugi bi privatili; onda drugi bi opet dodali — i tako je postala pisma. Ta se pisma pivala kroz omladinu, a i dan-danas omladina naša kada se sastane, onda to zapivaju. Kad bi išli na neoslobođenu teritoriju u Brnaze, u Glavice, u Turjake — u berbu grožđa, kosidbu šenice, onda bi mi to brali ustašama preko noći kad bi misečina bila, onda smo mi to nosili za naše ranjenike, a leteća četa koja je čuvala odstupnicu, oni bi nas branili. A mi bi brali. Jesmo onda jedanput izgubili druga jednoga iz leteće čete, Otočana našeg, zvao se Norac Kevo Dujo, poginijo nasred polja. Onda kad bi se vraćali, kad bi se pribacivali priko, na našu oslobođenu teritoriju, onda bi to pivali: *Sidi Zuta, Poletilo jato vrana* i druge naše partizanske pisme. Onda bi igrali i kolo. A Zuta je bio komandant Dinarskog bataljona, sada je penzionirani oficir, Sinjanin Delić Marinko.«

Pjesma glasi:

Sidi Zuta, pije vina,
pokraj njega bacač mina.
On povede svoju bojnu,
svaki peti nosi strojnu.
Kad su na Han doletili,
sve ustaše zarobili,
i uitiše tri krvnika:
Bilobrka logornika
i sa njimen još dvojicu,
pratra Litru i Lulicu.

(Ovu pjesmu kvare nazivi »bojna« i »strojna« posuđeni i nehotice iz ustaško-domobranske vojne terminologije. Osim toga, u njoj su pobrkani događaji jer je ustaški logornik Bilobrk poginuo prije, a Lulici, zloglasnom zapovjedniku ustaškoga garnizona, suđeno je poslije oslobođenja Sinja 1944 — što su mi saopćili drugovi pukovnik Dalbelo i general Vuletić.)

Na kraju, ne ulazeći u analizu svih pjesama što ih donosimo, upozorila bih na pjesmu br. 18 (*U Vištica gori*). Obadva dvostiha odudaraju pomalo od onih izrazitih borbenih pjesama, tipično su djevojački, ponikli očito iz prijašnje tradicije. Djevojka se sprema među partizane, spremna je na borbu i žrtve, ali njezine su misli još vezane uz cvijeće na prozoru, ona kao sa žalošću gleda svoje »lagane postole« što će ih ubrzo razderati u planini. Odlazeći među borce, djevojke su i nadalje nosile u sebi i svoje djevojačke misli i iskazivale ih pjesmom. Susret surove borbe i pregaranja s tim mirnodopskim umiljatim načinima izricanja osjećaja kroz pjesmu dao je nekim partizanskim narodnim pjesmama, pa tako i ovoj, posebnu i samo njima svojstvenu draž.⁸

⁸ O načinu oblikovanja intimnih ljudskih doživljaja u partizanskim narodnim pjesmama vidi moj članak: Jedan vid partizanske narodne lirike. Kulturni radnik, 1961, br. 7—8, str. 327—331 (u dodatku na str. 332—335: izbor pjesama). — Neka pitanja što se razmatraju u ovome današnjem članku nadovezuju se na probleme prikazane u mojoj prijašnjoj raspravi: Narodna poezija naše oslobodilačke borbe kao problem savremenog folklornog stvaralaštva. Zbornik radova SAN 68. Etnografski institut, knj. 3, Beograd 1960, 393—424.

TEKSTOVI PJESAMA

1

PODIGLA SE ČETA DALMACIJE

Na hiljadu i devet stotina
četrdeset i prva godina
podigla se četa Dalmacije
od Jadranskog našeg plavog mora
preko brdâ i zelenih gora;
oni dvore svoje napustiše,
u Mosoru konak učinuše.
Kad se hrabra sakupi družina,
pa uputi, moja braćo mila,
prema Polju cetinskome tada
na zasjedu oko Sinja grada,
da sačeka fašističkog gada,
da udari na njegov iznenada:

da osjeti što je Dalmacija
kojuno je silom prigrabija.
Na četrnaest kolovoza zvana
ta družina nemilo nastrada,
izdaše je u Košutin selu,
tu družinu malenu al' smelu.
Dvaestčetri naših zarobiše
pa i' Sinju gradu odvedoše.
Bez milosti streljat su ih dali,
u Rudešu tamo pokopali.
Ljuto cvili ostanila nana,
ljuto cvili i suze proliva
što joj nema jedinoga sina.

2

POLETILO JATO VRANA

Poletilo jato vrana,
jedna četa Talijana,
kroz Glavice kršno selo
i pred njima kolunelo.
A on ide kao paša
sve od Sinja do Čilaša.
Na Čilašu puška puče
kamionu u papuče,
mitroljeza cika stade,

kolunelo mrtav pade,
i šofer je pokraj njega,
svi ostali okol' njega.
Stan, fašista, kud si pošo,
zapantit ćeš di si došo.
Nije ovo Venecija,
vego naša Dalmacija,
i njezini partizani
Cetinjani i Sinjani.

3

SVANIT ĆE VAN CRNI DANCI

Oj, Hitleru, ti si prvi,
mi smo željni tvoje krvi.
Paveliću, ti si drugi,
tvoji dani nisu dugi.
Oj, ustaše i pećanci,

svanit će van crni danci.
Musolini, neka, neka,
tebe ista sudba čeka.
Kralju Petre, ti si peti,
tebe ćemo razapeti.

4

IZDAO SI BRAĆU SVOJU

Oj, Đuiću, crni vraže,
ti popino, mantijaše,
izdao si braću svoju

za konzervu i za proju,
i za lire i za marke,
da te kunu srpske majke.

SELA GORE ISPOD KAMEŠNICE

Sela gore ispod Kamešnice,
 borbu vode naše jedinice,
 znanajviše deseta brigada,
 ala jon se hrabro vojska vlada!

OJ, DINARO, PUNA LI SI GRANA

Oj, Dinaro, puna li si grana,
 a još više mladi' partizana.

Oj, Dinaro, puna li si lista,
 a još više mladi' komunista.

Oj, Dinaro, i te tvoje jele,
 sačuvaj nan naše proletere.

KAMEŠNICA JEDAN KAMEN MALI

Kamešnica jedan kamen mali,
 Udovičani odred osnovali.
 Znali smo ji', još smo bili dica,

drugova je bilo iz Glavicâ,
 dobra i' je poslužila srića,
 drugova je bilo s Bitelića.

KAD U BORBU JA POLAZIM

Kad u borbu ja polazim
 i zeleno polje gazim,
 mađo' dragu gdje uzdiše,
 maramicom suze briše.
 Nemoj, draga, nemoj tako,

ni mom srcu nije lako,
 od ljubavi nema zhora,
 u borbu se ići mora.
 Pušku treba privatiti,
 tebe, draga, ostaviti.

SAVILA SE...

Savila se jedna jela vita
 ispod našeg brda Velebita,
 pod tom jelom ranjen borac leži,
 pa me molí: »Daj mi rane veži!«

Ja mu rane zavijam u ruže,
 pa ga pitam: »Kako ti je, družo?«
 A on kaže: »Ranjen sam ti jako,
 ne mogu ti pribolit nikako!«

KOLIKA JE JAVORINA PLANINA!

Aj, kolika je Javorina planina,
 siv je soko priletit ne more,
 a kamoli ranjenik na konju.

NA KUPRESU GROB DO GROBA

Jedno jutro prija zore
daleko se puške ore,
puške ore, topi tresu,
to je borba na Kupresu.
Na Kupresu grob do groba,
traži majka sina svoga.

Otac plače, majka cvili:
»Otvori se, grobe mili!«
Grobac se je otvorio,
sin je majci govorio:
»Idi, majko, kaži rodu
da sam pao za slobodu!«

BIOKOVO I DINARA

Biokovo nije bez oblaka
nit Dinara bez dobrih junaka.

TUKU NAS TOPOVI

Druže Tito, tuku nas topovi,
vigaju i' pratri i popovi.
(vigaju = upravljaju)

AVIONE...

Avione, pasji sine,
što na, dicu bacaš mine,
što su tebi dica kriva,
ne bilo te majci živa!

OJ, JABUKO

Oj, Jabuko, moje selo malo,
ti si dosta partizana dalo,
od fašista sve si izgorilo,

al se nisi njima pokorilo.
A sada si ko divojka mlada,
naša te je obnovila vlada.

KAD SINJANI ZAPIVAJU RERE

Mala moja, ne prolivaj suza,
lipo stoji titovka i bluzi.

Kad Sinjani zapivaju rere,
biži Švabo, napušta bunkere.

Partizani, jabuke na grani,
a ustašam došli crni dani.

Kad nagari leteća sa Muća,
bit će trke iz ustaških kuća.

DALMATINCI BORE SE U LICI

Dalmatinci bore se u Lici,
a u Bosni Ličani ponosni.

Dvadeseta, jabuko i grožđe,
čuvaj Liku dok Deveta dođe.

Dalmatinci, dobri ste vojnici,
hrabro ste se borili u Lici.

Drug je Tito rekao u Lici,
najbolji su borci Dalmatinci.

U VIŠTIĆA GORI

Cvīće moje, goj se na prozoru,
nosit ću te u Vištića goru.

Šalaj, moji lagani postoli,
sadrit ću vas u Vištića gori.

OJ USTAŠO

Oj ustašo, sa mnom ne govori,
moj je dragi u Vištića gori.

Moj je dragi rodom s Bitelića,
služi vojsku u gori Vještića.

Paveliću, što ćeš od ustaša,
pobit će ih Marmunova Maša.

KAMEŠNICA NAJLIPŠA PLANINA

Kamešnica najlipša planina,
tu se gaji naša omladina.

Oj Deseta, polu roda moga,
dala sam ti brata i dragoga.

SINJSKE DAME,
NE GLEDAJTE NA ME

Sinjske dame, ne gledajte na me,
šarac mi je iskrivio rame.

Moj šarane, nećeš me izdati
kad te moja desnica privati.

Mitraljezu i u tebi meci,
to su moji u godini sveci.

OJ, MOSORE

Oj, Mosore, Mosore,
skoro ćemo na more,
skoro ćemo svom narodu
donijeti slobodu.

NAPOMENE UZ TEKSTOVE

U ovim napomenama donose se podaci o kazivaču i zapisivaču i objašnjenja uz neke pjesme. Uz to se donose podaci o varijantama, uzeti iz nekoliko poznatijih zbirki.

Tumač upotrijebljenih skraćenica:

Barjaktarević — Narodne pesme 1941—1951, Kragujevac 1952 (redaktor Danilo Barjaktarević).

Čubelić 1966 — Tvrtko Čubelić, Ustanak i revolucija u riječi narodnog pjesnika, Zagreb 1966.

Dizdar — Mak Dizdar, Narodne pjesme o borbi i izgradnji, 3. izd., Sarajevo 1958.

Gizdić — Drago Gizdić, Dalmacija 1942. Prilozi historiji narodnooslobodilačke borbe, Zagreb 1959.

Hercigonja-Karaklajić — Nikola Hercigonja i Đorđe Karaklajić, Zbornik partizanskih narodnih napeva, Beograd 1962.

Kosak-Popović — Đuro Kosak-Vladimir Popović, Druže Tito, ljubičice bijela. Narodne pjesme. Izd. Kulturno-umjetnički odsjek Odjela informacija ZAVNOHa, 1944.

Kvesić — Sibe Kvesić, Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi, Zagreb 1960.

Nazečić — Salko Nazečić, Slavne godine. Narodne pjesme iz narodnooslobodilačkog rata i borbe za socijalizam, Sarajevo 1949.

Orahovac — Sait Orahovac, Savremene narodne pjesme, 2. izd., Sarajevo 1957. (1. izd. 1955).

Petokraka — Maja Bošković-Stulli, Petokraka zašto si crvena. Narodne pjesme iz ustanka, Zagreb 1959.

rkp. INU — rukopisna zbirka Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu.

rkp. Mamuzić — Dodatak zbirci rkp. INU 751 (pjesme što ih je kazivao Ante Mamuzić, magnetofonski snimio Aljoša Vuletić).

rkp. Nazor — Ante Nazor, Usmena narodna književnost oko Mosora za vrijeme narodne revolucije. Rukopis, vlasništvo autorovo.

ZR SAN 4 — Zbornik radova Srpske akademije nauka 4. Etnografski institut knj. 1, Beograd 1950.

ZR SAN 68 — Zbornik radova Srpske akademije nauka 68. Etnografski institut knj. 3, Beograd 1960.

Žganec-Sremec — Vinko Žganec i Nada Sremec, Hrvatske narodne pjesme i plesovi, Zagreb 1951.

1. *Podigla se četa Dalmacije*. Pjevao Jakov Samardžić, rođ. 1923, gostioničar, Otok 18. X 1965. Snimio J. Bezić. (Muzički zapis objavljuje se u ovom zborniku u prilogu J. Bezića, pjesma br. 13)

Varijante: J. Bezić, *rkp. INU* 762, pjesma br. 178 (iz Bitelića).

2. *Poletilo jato vrana*. Kazivala Luca Bašić, rođ. 1924, aktivan učesnik NOB-a, sada čistačica u školi u Otoku, Otok 18. X 1965. Zapisala M. Bošković-Stulli.

Varijante: *Slobodna Dalmacija*, 12. VIII 1945, str. 5; T. Čubelić, *Lirske narodne pjesme*, izd. Školska knjiga, Zagreb 1952, str. 345 (= Čubelić 1966, str. 166 = Dizdar, str. 165—166); *Orahovac*, str. 74; *Gizdić*, str. 13; *Kvesić*, str. 237; ZR. SAN 4,

str. 60; ZR SAN 68, str. 174; *Alkar*. Jubilarno izdanje 1715—1965, Sinj 1965, str. 4 (prema informaciji druga Mate Livaje, službenika Muzeja Cetinske krajine u Sinju, taj je tekst on priopćio novinaru Dragu Modriću); *Ljuba Simić, Narodne pesme* (Livanjsko polje). *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*. NS 15—16, 1961, str. 318 (fragment); *Bezić*, (prilog u ovom zborniku, str. 261 i 273; objavljuje se i muzički napjev); *rkp. Nazor*, str. 12—13; *rkp. Mamuzić*, pjesma br. 2; *Bonifačić Rožin rkp. INU 757*, str. 71; *Delorko, rkp. INU 728*, pjesma br. 1. — Vidi i članak: *Ante Nazor, Poletilo jato vrana. Telegram*, Zagreb, 16. II 1962.

3. *Svanit ce van crni danci*. Kazivao *Ante Mamuzić*, učesnik NOB-a od 1941, oko 50 godina, penzioner, nastanjen u Sinju. Snimio magnetofonski Aljoša Vuletić u Sinju oko Nove godine 1967. (rkp. Mamuzić).

Pjesma se pjevala u vrijeme NOB-a katkada u prilično drastičnim oblicima, što je vjerojatno razlog tome da su je štampane zbirke obično izostavljale. Riječ »pećanci« ovdje je opći naziv za četnike prema imenu četničkog vojvode Koste Pećanca.

4. *Izdao si braću svoju*. Kazivao Petar Popović, učitelj, 34 god., Dragović 19. VII 1958. Zapisao Nikola Bonifačić Rožin (rkp. INU 267). (Premda pjesma nije zapisana u Sinjskoj krajini nego blizu Vrlike, ona pripada ipak istome širem području, tj. Cetinskoj krajini. Zbog njezina uspjela i izrazita oblika i sadržaja, vezanog uz četničkoga komandanta Đuića, unijeli smo i ovu pjesmu u našu zbirku).

Varijante: *Orahovac*, str. 166 (djelomice slično).

5. *Sela gore ispod Kamešnice*. Kazivala Mara Ugrin rođ. Breko, rođ. 1914. u Sinju, domaćica, Sinj 24. V 1965. Zapisao Olinko Delorko.

6. *Oj, Dinaro, puna li si grana*. Podaci o kazivaču isti kao uz pjesmu br. 3.

Varijante: *Dizdar*, str. 60 i 69 (uz naš treći dvostih), str. 63 i str. 123; *Hercigonja-Karaklajić*, str. 76 (uz naš treći dvostih); str. 89, str. 227, str. 233, str. 235, str. 236 i str. 237 (uz treći dvostih); *Orahovac*, str. 76 (kao *Dizdar*, 123), str. 230; ZR SAN 4, str. 68 i str. 70 (= *Čubelić* 1966, str. 188); *Nazečić*, str. 38; *Nazečić*, str. 75 (= *Petokraka*, str. 38; uz naš treći dvostih); *Barjaktarević*, str. 30 (= *Petokraka*, str. 57); ZR SAN 68, str. 52 i 77.

7. *Kamešnica jedan kamen mali*. Kazivala i sama spjevala Iva Dinarina »Bašuška«, rodom iz Udovičića, nastanjena u Glavicama, nepismena, rođ. 1913, Glavice 19. X 1965. Zapisala M. Bošković-Stulli.

8. *Kad u borbu ja polazim*. Podaci o kazivaču isti kao uz pjesmu br. 3.

Varijante: *Kosak-Popović*, str. 60 (= *Dizdar*, str. 139); *Hercigonja-Karaklajić*, str. 20, str. 27—29, str. 83; *Orahovac*, str. 34; *Naše pjesme*, 2. izd., Zagreb 1945, br. 41.

9. *Savila se ...* Kazivao Stipe Romac, rođ. 1885, Glavice 20. V 1965. Zapisao O. Delorko.

Varijante: *Kosak-Popović* str. 31 (= *Dizdar*, str. 97 = *Čubelić*, str. 163); *Hercigonja-Karaklajić*, str. 153, str. 163 i str. 169; *Orahovac*, str. 212; ZR SAN 4, str. 67; ZR SAN 68, str. 91 i 92; *Žganec-Sremec*, str. 79.

Ova je pjesma nastala pod utjecajem melodije i teksta stare rodoljubne pjesme »Oj ti, vilo, vilo Velebita«, koja se nekoć učila u školama. No ona se veoma izmijenila i postala je prava partizanska narodna pjesma.

10. *Kolika je Javorina planina!* Kazivala Mile Božić rođ. Župić, rođ. 1909. u Podvarošu (Sinj), Suvač 25. V 1965. Zapisao O. Delorko.

Tekst odgovara poznatoj staroj narodnoj pjesmi »Kolika je Jahorina planina«.

11. *Na Kupresu grob do groba*. Podaci o kazivaču isti kao uz pjesmu br. 9.

Varijante: Ovaj je tekst kontaminacija dviju pjesama — prve o borbi na Kupresu (u nekim varijantama vezane uz Sutjesku) i druge, koja je najpoznatija pod nazivom »Na Kordunu grob do groba«. Varijante uz prvi dio pjesme: *Dizdar*, str. 101; *Hercigonja-Karaklajić*, str. 154 i 155; ZR SAN 68, str. 88 i 112; *Nazečić*, str. 47; *Čubelić*, str. 115 (uz Čubelićev tekst naveden je kao izvor Nazečić, što je pogrešno). Varijante uz drugi dio pjesme: *Kosak-Popović*, str. 33 (= *Čubelić*, str. 157); *Dizdar*, str. 61; *Nazečić*, str. 77; *Barjaktarević*, str. 26 i 38; *Orahovac*, str. 122; *Hercigonja-Karaklajić* str. 150, str. 159—161; *Petokraka*, str. 45 (= *Naše pjesme*, izd. Kulturno umjetnički odsjek Propodjela ZAVNOHa, Lika 1944 = 2. izd., Zagreb 1945 br. 31); *Republika*, Zagreb, god. 9, 1953, br. 7—8, str. 680 (u članku M. Boško-

vić-Stulli, *Bilješke o narodnoj pjesmi iz oslobodilačkog rata*); ZR SAN 68, str. 97—99 (u članku D. Nedeljković, *Prilog proučavanju zakonitosti našeg narodnog pevanja u periodu narodne revolucije...*).

12. *Biokovo i Dinara*. Rkp. Nazor, str. 46.

Citirajući ovaj dvostih, zajedno s nekoliko drugih, autor navodi: »Seljaci oko Mosora, Sinja i Imotskog nisu zaboravljali svoje tradicionalno kolok«.

13. *Tuku nas topovi*. Podaci o kazivačici isto kao uz pjesmu br. 7.

14. *Avione*. Podaci o kazivačici isti kao uz pjesmu br. 7.

Premda intonacijom i duhom sasvim drukčija, ova pjesma napominje svojim oblikom poznatu crnogorsku rugalicu:

Avione pasji sine,
što na decu bacaš mine,
što ne bacaš na heroje
kao što je serdar Jole.

15. *Oj Jabuko*. Pjevale Anđelka Grubišić-Čabo, rođ. 1950, Ana Grubišić-Čabo, rođ. 1950 i Ljubica Grubišić-Čabo, rođ. 1949, Jabuka, 14. X 1965. Snimio magnetofonski J. Bezić. (Muzički napjev objavljuje se u ovom zborniku u prilogu J. Bežića, str. 257).

Varijante: *Dizdar*, str. 211 (ista pjesma, dulja); *Hercigonja-Karaklajić*, str. 90, usp. i str. 92; *Žganec-Sremec*, str. 180 (prvi dvostih); *Nazečić*, str. 70 (posljednji dvostih); ZR SAN 68, str. 111 (= *Kulturni radnik*, Zagreb, 1961, br. 7—8, str. 333; posljednji dvostih odgovara našem prvom dvostihu).

16. *Kad Sinjani zapivaju rere*. Kazivali Mato Livaja, službenik Muzeja Cetinske krajine u Sinju, rod. iz sela Grab, rođ. 1925. i Mate Žigo, predsjednik Narodne omladine u Sinju, rođ. 1936, Sinj 14. X 1965. Zapisala M. Bošković-Stulli. (Posljednji dvostih donosi se u obliku koji je naveden u radnji: rkp. Nazor, str. 46.)

Varijante: *Hercigonja-Karaklajić*, str. 79 (uz naš prvi dvostih); *Orahovac*, str. 47 (uz prvi dvostih); treći dvostih (o rerama) opće je poznat u Sinjskoj krajini, pa pojedinačne njegove zapise ne navodimo posebno.

17. *Dalmatinci bore se u Lici*. Podaci o kazivačima isti kao uz pjesmu br. 16. (Posljednji dvostih uzet je iz radnje: rkp. Nazor, str. 46.)

Varijante: *Žganec-Sremec*, str. 46 (= *Hercigonja-Karaklajić*, str. 73 = *Čubelić* 1966, str. 155); ZR SAN 68, str. 111 (= *Kulturni radnik*, 1961, br. 7—8, str. 333); *Slobodna Dalmacija*, 4. X 1952, str. 5.

18. *U Vištica gori*. Podaci o kazivačici isti kao uz pjesmu br. 5.

19. *Oj ustašo*. Prvi dvostih kazivao Nikola Sikirica, Jabuka 14. X 1965. Zapisala M. Bošković-Stulli. — Druga dva dvostiha kazivao Mate Žanko, rod. iz sela Obrovac, rođ. 1923, bivši borac u Dinarskoj letećoj četi, penzioner, nastanjen u Sinju, Sinj 29. XI 1966. Zapisao pukovnik Uroš Dalhelo.

(Treći dvostih pjevala je u vrijeme borbe mlada djevojka Maša Marmun iz Obrovca, bila je mitraljezac u četi; živi kao kolonist u Vojvodini, gdje je udata.)

20. *Kamešnica najljepša planina*. Podaci o kazivačici isti kao uz pjesmu br. 2.

Varijante (uz drugi dvostih): *Kosak-Popović*, str. 57 (= *Dizdar*, str. 126 = *Petokraka*, str. 26); *Hercigonja-Karaklajić*, str. 81 i 86.

21. *Sinjske dame, ne gledajte na me*. Kazivao Mate Žanko (podaci isti kao uz pjesmu br. 19).

(Prvi dvostih često je pjevao M. Žanko oko god. 1943, vjerojatno je on sam spjevao te stihove.)

22. *Oj, Mosore*. Kazivao Nikola Sikirica (podaci kao uz pjesmu br. 19).

Varijante: *Hercigonja-Karaklajić*, str. 30 (s nekoliko navedenih primjera dodanog publiciranja); *Dizdar*, str. 28; *Gizdić*, str. 599; *Naše pjesme*, 2. izd., Zagreb 1945, br. 34.

Gizdić navodi u svojoj knjizi da je »Pjesmu mosorskih partizana« spjevao Jure Kaštelan i citira je cijelu (pet strofa), dok naš zapis obuhvaća samo njezinu zadnju strofu. J. Kaštelan potvrdio mi je Gizdićev navod: pjesmu je napisao za

proslavu oktobarske revolucije u Mosorskom odredu god. 1942. Njezina melodija odgovara poznatoj pjesmi »Pšenice su klasale«, a ritmički oblik teksta veoma je srodan onome u narodnoj pjesmi:

Oj, javore, javore,
ti si drvo najgore,
pod tobom sam kose plela,
svog dragana klela.

Premda se ova pjesma ne može smatrati narodnom partizanskom pjesmom poput ostalih u našem izboru, koje su organski izrasle iz tradicije i produžile njezin stil, držimo da smo je ipak s pravom unijeli u ovaj izbor ne samo zato što je spjevana po uzoru na narodne pjesme nego i zato što je u Dalmaciji stekla veliku popularnost i postala jednom od najomiljenijih partizanskih pjesama.

ZUSAMMENFASSUNG

DER BEFREIUNGSKAMPF 1941—1945 IN DEN VOLKSLIEDERN DER SINJER KRAJINA

Die Einleitung zu den Liedern enthält die Feststellung, dass das Cetiner, beziehungsweise das engere Sinjer Gebiet während des II. Weltkrieges eine reiche partisanische Volkspoese entwickelte, da sie für deren Entstehung günstige Umstände hatte: eine sehr entwickelte ältere Volkslied-Tradition, sowie die massenhafte Teilnahme des Volkes dieser Gegend im Volksbefreiungskampfe.

Ausführlich wird das bekannte Volkslied »Poletilo jato vrana« (etwa: Empor schwang sich ein Krähenschwarm) analysiert, das eine Partisanen-Aktion in der Umgebung Sinj's Anfang 1942 besingt. Interessant ist es, dass einige ganz verschiedene Behauptungen über den Verfasser des Liedes bestehen, obgleich es noch lebende Teilnehmer dieser Aktion gibt. Es werden auch Bezeugungen davon gebracht wie die Lieder entstanden sind und wie sie übertragen und modifiziert werden. Auch wird dargestellt an welche Ereignisse einige von diesen Liedern gebunden sind und ebenso werden die lokalen Spezifitäten im Ausdruck dieser Lieder aufgezeigt. Im weiteren wird geschildert auf welche Weise die allgemein bekannten und verbreiteten Partisanen-Lieder im Sinjer Gebiet ein spezifisches Kolorit dieser Mitte empfinden.

Es folgen 22 Liedertexte, an die sich Anmerkungen anschliessen die Angaben über die Aufzeichnungen enthalten (wo, wann und von wem die Lieder aufgezeichnet wurden u. s. w.). Ausserdem sind auch die Varianten dieser Lieder aus einer breiteren Auswahl bisheriger Sammlungen und ebenso solche aus anderen Gegenden angeführt. Auch wird darauf hingewiesen, dass die musikalischen Aufzeichnungen in Noten der Lieder Nr. 1 und 15, wie auch der Variante zu dem Lied Nr. 2 in der Beilage zu J. Bezić's Aufsatz in diesem Sammelwerk enthalten sind.

(Prevo Stjepan Stepanov)